

*В. А. КОЛОДІЙЧУК, кандидат економічних наук, доцент
Львівський національний аграрний університет*

Трансформаційні та трансакційні логістичні витрати у зернопродуктовому підкомплексі АПК

Постановка проблеми. Будь-яка логістична функція є джерелом витрат, які спричиняють видозміну матеріального потоку, що набуває форму готової продукції у процесі проходження логістичними ланцюгами, а виробничі витрати, які забезпечують цей процес, можна назвати трансформаційними. Розглядаючи зміст витрат, не можна оминати поняття так званих трансакційних витрат, що виникають внаслідок недосконалості ринкового механізму. Проблемою класичної економічної теорії є фактичне нехтування величиною трансакційних витрат, що створює причинно-наслідкове провалля між фундаментальною теорією та практикою функціонування галузевих систем. І якщо за оцінками Дж. Уолліса й Д. Норта трансакційні витрати становлять близько 50% валового національного продукту [1], то за даними Е. Фурботна і Р. Ріхтера величина трансакційного сектору економіки – 50–60% [9]. Які б абсолютні значення не фігурували, висновок можна зробити лише про вагомність цих витрат та недопустимість нехтування ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективності розвитку зерновиробництва присвятили свої праці В.І. Бойко [2], П.І. Гайдучький, П.Т. Саблук [7], Л.М. Худолій, О.М. Шпичак та ін. Ці дослідження стосуються переважно виробництва зерна, а праці Є.В. Крикавського [4], О.А. Окландера [6], А.М. Гаджинського, Ю.В. Пономарьової є фундаментальними роботами у питаннях ідентифікації й обліку логістичних витрат. Такі зарубіжні та вітчиз-

няні вчені, як: О. Вільямсон [14], К. Ерроу, Дж. Коммонс [12], Р. Коуз, С. Чанг [13], Р. Капелюшніков, Дж. Стиглер, П. Мілгром, Дж. Робертс, Д. Норт, Дж. Уолліс, Е. Фурботна, Р. Ріхтер, І. Костирко [3], В. Милошик [5], А. Олейник та інші мають вагомий доробок у дослідженні трансакційних витрат, однак невирішеними залишаються питання ідентифікації трансформаційних і трансакційних витрат у логістичних системах зернопродуктового підкомплексу АПК, що інтегрує значну кількість елементів у логістичні ланцюги.

Мета статті – ідентифікація трансформаційних та трансакційних витрат у зернопродуктовому підкомплексі АПК для подальшого галузевого дослідження ефективності логістичних систем.

Виклад основних результатів дослідження. Логістичні витрати – це грошовий еквівалент використання факторів виробництва у процесі утримання матеріальних запасів і переміщення матеріальних потоків від первинного джерела сировини до кінцевого споживача готової продукції через функціональні сфери логістики у розрізі конкретних операцій. До логістичних витрат також включаємо витрати на функціонування у логістичних системах забезпечувальних інформаційних, фінансових та сервісних потоків.

Поділ логістичних витрат на трансформаційні й трансакційні розширює спектр оцінки логістичної системи, створює критеріальні передумови для підвищення її ефективності. Матеріальний потік, який проходить через функціональні сфери логістики, видозмінюється і набуває форму готової

продукції, а виробничі витрати, які забезпечують цей процес, називають трансформаційними. У виробничі витрати поряд із трансформаційними входять також трансакційні витрати, що забезпечують перехід прав власності від одного суб'єкта до іншого й охорону цих прав. На відміну від трансформаційних, трансакційні витрати не пов'язані із самим процесом створення вартості, а забезпечують трансакцію.

Достатня невизначеність трансакційних витрат спричинила і різноманіття підходів до їх класифікації. Дослідники цього напрямку в питаннях класифікації трансакційних витрат дотримуються індивідуальних підходів, що забезпечують розв'язання їх конкретно наукових завдань. Різноманіття поглядів учених на класифікацію цих витрат систематизовані у підручнику [9], де виділяються:

1) витрати пошуку інформації – затрати часу і ресурсів на одержання та оброблення інформації про ціни, товари й послуги, якими цікавляться, про постачальників і споживачів (Дж. Стіглер);

2) витрати моніторингу за поведінкою агента й витрати його самообмеження (М. Дженсен, У. Меклінг);

3) витрати визначення кількості та якості використаних під час обміну товарів і послуг – витрати на проміри, вимірнювальну техніку, від помилок та допущених неточностей (Й. Барцель);

4) витрати впливу на специфікації (точне визначення) і захист прав власності – витрати на утримання суддів, арбітражу, органів державного управління, а також затрати часу й ресурсів, потрібні для відновлення порушених прав (П. Мілгром і Дж. Робертс);

5) витрати опортуністичної поведінки (угодовства), що є складовою трансакційних витрат, яка найважче визначається (О. Вільямсон);

6) витрати колективного прийняття рішень – на організацію та лобювання необхідних колективних рішень (Г. Хансман);

7) витрати до (*ex ante*) і після (*ex post*) укладення угоди – на пошук партнера, узгодження інтересів, оформлення угоди, контроль за її виконанням (О. Вільямсон, Р. Капелюшніков).

Значний внесок у теорію трансакційних витрат вніс Нобелівський лауреат Рональд Коуз, який своїми науковими працями здійснив прорив у розумінні інституціональної структури економіки, встановивши в ній новий набір “елементарних частинок”. Саме поняття трансакційних витрат належить Р. Коузу, який у своїй статті “Природа фірми” (1937 р.) визначив їх як витрати функціонування ринку [10].

У ході своїх досліджень Р. Коуз довів, що зменшення витрат на організаційне управління при підготовці й виконанні контрактів є результатом спільної дії всіх менеджерів і виконавців. Згідно з теорією вченого, саме вартість укладення та виконання контрактів, утримання організацій, що становить значну частину загальних ресурсів економіки і враховується в її результатах, просто й доступно пояснює саме існування фірм, різних корпоративних об'єднань, варіантів контрактів і навіть структуру фінансової системи. Фірма існуватиме лише доти, доки вона реалізує функцію координації за менших витрат, ніж це досягалося б за ринкових угод.

Р. Коуз [11] наголошує на доцільності розгляду товарів не через призму їх матеріальності, а оперуючи правами на їх використання. Визначення майнових прав та їх розподіл між людьми, що регламентовано законодавством, суспільними вимогами й обмеженнями і укладеними контрактами, безпосередньо впливають на прийняття та результативність економічних рішень. Учений акцентував увагу на майнових правах як на основній компоненті в аналізі інституціональної структури економіки.

У подальшому пануючою пояснювальною категорією теорії прав власності почали виступати соціальні інститути як засоби економії трансакційних витрат. Оскільки конфігурація останніх є індивідуальною для кожної економічної організації, то саме відносною різноманітністю у рівнях і структурі цих витрат пояснюють теоретики прав власності все різноманіття форм соціально-економічного життя.

Предметний розгляд трансакційних витрат у реальних логістичних системах виявив проблему нехтування ними, оскільки трансакційні поряд із трансформаційними

витратами є подібними й продуктивними. Нівелюючи різницю між трансформаційними та трансакційними витратами в процесі пошуку шляхів їх мінімізації, порушується принцип системного підходу при дослідженні структурно-функціональних зв'язків між елементами галузевих систем. Трансакційні витрати можна ідентифікувати, але вкрай важко виміряти (іноді практично неможливо), що ускладнює процес управління ними. Однак вивчення природи появи й еволюції змін трансакційних витрат у логістичних системах надасть відповідний інструментарій для управління ними.

Зернопродуктовий підкомплекс АПК – це сукупність функціонально-залежних сільсь-

когосподарських і промислових підприємств, які забезпечують формування пропозиції зерна, його первинну обробку, зберігання, переробку на борошно, крупи, комбікорми, а також реалізацію, у тому числі на експорт, через посередню участь відповідних інфраструктурних елементів та є джерелом сировинних ресурсів для підприємств спеціалізованих галузей із виробництва продовольчих товарів. Якщо предметно розглядати зернопродуктовий підкомплекс АПК і його логістичні взаємозв'язки, то розмежування витрат на трансформаційні й трансакційні, згідно з підходом Дж. Уолліса та Д. Норта можна представити у вигляді структурно-логічної схеми на рисунку 1.

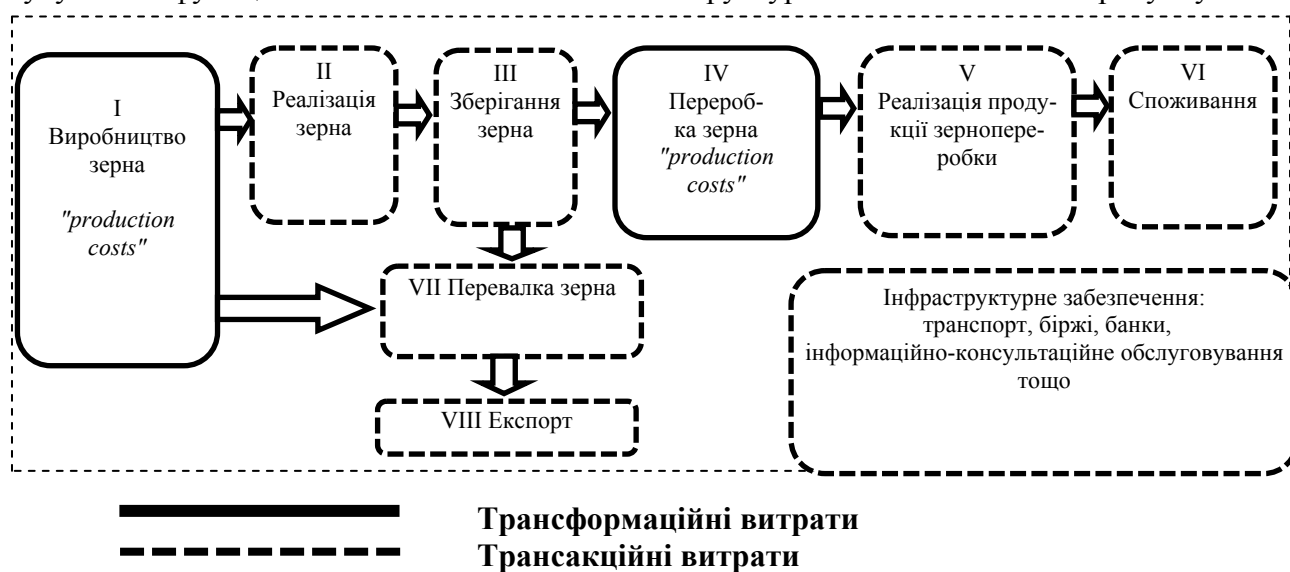

Рис.1. Місце трансформаційних і трансакційних витрат у схематичній інтерпретації логістичної системи в зернопродуктовому підкомплексі АПК

Джерело: Власна розробка.

Матеріальний (зерновий) потік видозмінюється у двох функціональних сферах логістики (див. рис.1) – на першому етапі (виробництво зерна) й четвертому (його переробка) і ці етапи супроводжуються трансформаційними витратами, але при цьому присутні також трансакційні. У більш визначеному вигляді трансакційні витрати мають місце у названих вище логістичних активностях, а саме: у процесі реалізації зерна, його перевалці на експорт, реалізації продукції зернопереробки, інфраструктурному забезпеченні тощо.

Логістичні витрати у зернопродуктовому підкомплексі АПК включають витрати, пов'язані з виробництвом зерна, його збері-

ганням, реалізацією, переробкою та реалізацією продукції зернопереробки кінцевим споживачем.

Схематично функціонування логістичної системи у зернопродуктовому підкомплексі АПК через призму трансакційних витрат представлено на рисунку 2. Трансформаційні й трансакційні витрати забезпечують переміщення матеріального потоку логістичними ланцюгами у досліджуваній нами галузі АПК і від того, які етапи пройде зерновий потік від первинного джерела сировини до кінцевого споживача готової продукції, залежатиме їхня сумарна величина. Логічним є висновок про те, що, скоротивши шлях, можна зменшити витрати, однак на

ринку зерна географічні обмеження обмежуватимуть і фінансові результати та динаміку економічного зростання зерновиробників. Глобальний ринок вимагає динаміки у формуванні пропозиції зерна, а сучасний його розвиток нівелює великі відстані між

виробниками й споживачами. Завдання ефективного функціонування логістичної системи полягає у зменшенні частки логістичних трансформаційних і трансакційних витрат у вартості матеріального (зернового) потоку.

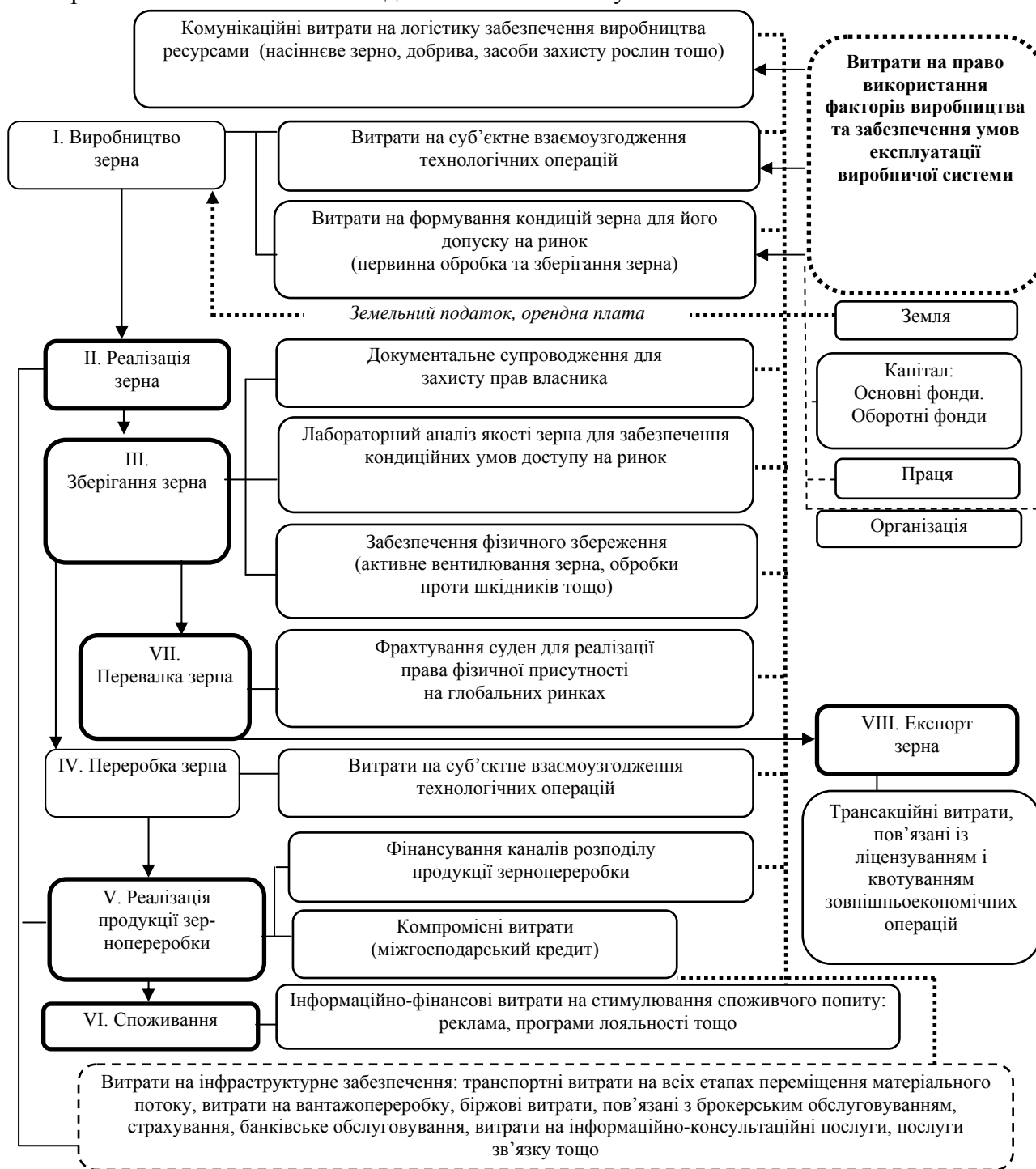

Рис. 2. Функціонування логістичної системи у зернопродуктовому підкомплексі АПК через призму трансакційних витрат

Джерело: Власна розробка.

Висновки. Генерування матеріальних потоків повинно забезпечувати розширене відтворення виробництва та бути для вироб-

ників стимулом для збільшення параметрів виробничої програми. Ця умова має сенс, коли ефект перевищує витрати й виробниц-

тво характеризується позитивним рівнем ефективності. Логістичні витрати у зернопродуктовому підкомплексі АПК включають трансформаційні та трансакційні витрати, пов'язані з виробництвом зерна, його зберіганням, реалізацією, переробкою й реалізацією продукції зернопереробки кінцевим споживачам. Завдання ефективного функціонування логістичної системи полягає в ідентифікації та зменшенні частки трансформаційних і трансакційних логістичних ви-

трат у вартості матеріального потоку. Якщо логістична складова у вартості зерна в Європейських країнах становить 12-14 %, у США – 9, то в Україні цей показник дорівнює близько 35 % [8]. Представлені співвідношення фокусують увагу на реальному й потенційно можливому стані розвитку логістичної системи та актуалізують розробку “дорожньої карти” для подальшого ефективного логістичного забезпечення зернопродуктового підкомплексу АПК.

Список використаних джерел

1. *Башутская, Т.Г.* Природа фирмы: пер. с англ. / Т.Г. Башутская. – М. : Дело, 2001. – 360 с.
2. *Бойко В.І.* Зерно і ринок: моногр. / В.І. Бойко. - К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 312 с.
3. *Костирко, І.Г.* До питання обліку трансакційних витрат/ І.Г. Костирко, Н.П. Молоко // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. - 2012. -Вип. 9 (2). - С.140-146.
4. *Крикавський, Є.В.* Логістика. Основи теорії / Є.В. Крикавський. – Львів : Нац. ун-т “Львівська політехніка” ; Львів : “Інтелект-Захід”, 2006. – 456 с.
5. *Милошук В.І.* Проблеми визначення трансакційних витрат / В.І. Милошук // Наукові записки. Економічні науки. – 2000. – Т. 18. – С. 47-50.
6. *Окландер М.А.* Логістика : підруч. / М.А. Окландер. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 346 с.
7. *Саблук Р.П.* Фінансові проблеми розвитку ринку зерна в Україні / Р.П. Саблук, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 69–75.
8. Украина: как можно решить проблемы с транспортировкой урожая [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukr.net/news/ukraina_kak_mozhno_reshit_problemy_s_transportirovkoj_urozhaja-23377290-1.html.
9. *Юхименко, П.І.* Історія економіки та економічної думки : підруч. / П.І. Юхименко, П.І. Леоненко. – К. : Знання, 2011. – 646 с.
10. *Coase R.H.* The Nature of the Firm. – *Economica*, New Series, Volume 4, Issue 16, November 1937, 386 – 405.
11. *Coase, R.H.* The Problem of Social Cost [Електронний ресурс] / R. H. Coase // *Journal of Law and Economics*. – 1960. – Vol. 3. – P. 1–44. – Режим доступу : <http://cas.umkc.edu/econ/economics/faculty/Forstater/420/420papers/Coase1960.pdf>.
12. *Commons, J.R.* Institutional Economics / J. R. Commons. – Madison : University of Wisconsin Press, 1934. – 921 p.
13. *Cheung, S.* On the New Institutional Economics / S. Cheung. – Oxford : Blackwell Publishers, 1992. – 78 с.
14. *Williamson, O.E.* Transaction Cost Economics : Handbook of Industrial Organization / Ed. by R. Schmalensee and R. D. Willig. Elsevier Science Publishers B.V., 1989. – Vol. 1. – 90 с.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2015 р.

*

УДК 631.11:330.322 (477.46)

*І.Л. КОМАРОВА, старший викладач
Уманська філія Приватного вищого навчального закладу
«Київський інститут бізнесу і технологій»*

Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств Черкащини

Постановка проблеми. Однією зі складових економічного зростання аграрного сектору національної економіки є активізація інвестиційної діяльності сільськогоспо-

дарських підприємств. У цілому вона спрямовується на оновлення виробничої бази і впровадження конкурентоспроможних технологій виробництва сільськогосподарської продукції.

© І.Л. Комарова, 2015